

Voor Lucía en Martín

Helden

Meer dan 100 inspirerende levensverhalen

Jaap May
Zeist, september 2013

Vincent van Gogh	90
Che Guevara	92
Ernest Hemingway	94
Audrey Hepburn	96
Alfred Hitchcock	98
Harry Houdini	100
Jezus van Nazareth	102
Steve Jobs	104
Frida Kahlo	106
Karel de Grote	108
Helen Keller	110
Grace Kelly	112
Martin Luther King	114
Bruce Lee	116
John Lennon	118
Madonna	120
Nelson Mandela	122
Diego Maradona	124
Bob Marley	126
Karl Marx	128
Eddy Merckx	130
Michelangelo	132
Ludwig Mies van der Rohe	134
Mohammed	136
Claude Monet	138
Marilyn Monroe	140
Mohammad Mossadeq	142
Wolfgang Amadeus Mozart	144
Isaac Newton	146
Friedrich Nietzsche	148
Florence Nightingale	150
Anna Pavlova	152
Pelé	154
Eva Perón	156
Peter de Grote	158
Pablo Picasso	160
Plato	162
Marco Polo	164
Elvis Presley	166
Anita Roddick	168
Auguste Rodin	170
Antoine de Saint-Exupéry	172
Jean-Paul Sartre	174
Sophie Scholl	176
Albert Schweitzer	178
Ayrton Senna	180

Inhoudsopgave

	<i>Pagina</i>
Inleiding	7
100 Helden:	9
Muhammad Ali	10
Dante Alighieri	12
Jeanne d'Arc	14
Aristoteles	16
Neil Armstrong	18
Johann Sebastian Bach	20
Josephine Baker	22
Matsuo Bashō	24
Ludwig van Beethoven	26
Boeddha	28
Simón Bolívar	30
Napoleon Bonaparte	32
Marlon Brando	34
Julius Caesar	36
Maria Callas	38
Giacomo Casanova	40
Miguel de Cervantes	42
Coco Chanel	44
Charlie Chaplin	46
Winston Churchill	48
Cleopatra	50
Cristoffel Columbus	52
Confucius	54
Jacques Cousteau	56
Marie Curie	58
Pater Damiaan	60
Charles Darwin	62
Deng Xiaoping	64
Walt Disney	66
Henri Dunant	68
Thomas Alva Edison	70
Albert Einstein	72
Federico Fellini	74
Anne Frank	76
Sigmund Freud	78
Galileo Galilei	80
Mohandas Gandhi	82
Bill Gates	84
Antoni Gaudí	86
Frank Gehry	88

Franz Kafka	242
Wassily Kandinsky	243
Laozi	244
Louis Leakey	245
Chico Mendes	246
Lionel Messi	247
Kate Moss	248
Louis Pasteur	249
Marcel Proust	250
Rembrandt van Rijn	251
Franklin D. Roosevelt	252
Andrej Sacharov	253
Baruch Spinoza	254
Henry David Thoreau	255
Alan Turing	256
Serena Williams	257
Bob Woodward	258
Frank Lloyd Wright	259
Muhammad Yunus	260
Emiliano Zapata	261

William Shakespeare	182
Frank Sinatra	184
Sitting Bull	186
Adam Smith	188
Socrates	190
Moeder Teresa	192
J.R.R. Tolkien	194
Leo Tolstoj	196
Leonardo da Vinci	198
Voltaire	200
Raoul Wallenberg	202
Andy Warhol	204
George Washington	206
Oprah Winfrey	208
50 Runners-up:	211
Roald Amundsen	212
Hans Christian Andersen	213
Archimedes	214
Aung San Suu Kyi	215
Banksy	216
Sarah Bernhardt	217
Richard Branson	218
Andrew Carnegie	219
John Cleese	220
Nicolaus Copernicus	221
Le Corbusier	222
Salvador Dalí	223
Miles Davis	224
W. Edwards Deming	225
Prinses Diana	226
Charles Dickens	227
Gustave Eiffel	228
Auguste Escoffier	229
Victor Frankl	230
Benjamin Franklin	231
Gabriel García Márquez	232
Johann Wolfgang von Goethe	233
Martha Graham	234
Tenzin Gyatso	235
Jimi Hendrix	236
Jim Henson	237
Hippocrates	238
Steve Irwin	239
Michael Jordan	240
Carl Jung	241

Inleiding

Wat is een held?

Einstein, Che Guevara, Beethoven: wie kent ze niet? Helden die over de hele wereld worden bewonderd om hun karakter, prestaties of revolutionaire inzichten.

Helden zijn moderne mythes, gebaseerd op waar gebeurde levens. En die waren vaak niet gemakkelijk. Een groot aantal helden werd al tijdens hun jeugd getekend door armoede, ziekte, scheiding of het overlijden van een van de ouders. Zulke traumatische ervaringen kunnen karaktereigenschappen kweken als wilskracht en doorzettingsvermogen, beide van groot belang om succesvol te worden. Maar het werkt ook omgekeerd. Onze bewondering is groter voor mensen die de nodige moeilijkheden hebben overwonnen dan voor iemand 'die het is komen aanwaaien'. Levensverhalen spreken ons aan wanneer iemand ergens voor knokt of een moeilijke, maar fundamentele, keuze maakt: ergens voor gaat dat de moeite waard is. Helden zijn natuurlijk niet perfect. Maar hun betekenis bestaat niet uit hun fouten, maar vooral uit dat ene aspect waarin ze excelleerden.

Veel helden staan voor een ideaal of doel dat verder gaat dan hun eigen belang. Hiermee sluiten hun levens aan op de behoefte van de moderne mens aan zingeving. Door een verschil te maken in de wereld en impact te hebben op anderen is je leven zinvol, word je niet vergeten en leef je in zekere zin ook na je dood nog voort.

Wat hebben wij aan helden?

Helden kunnen als gids fungeren bij de zoektocht die het leven soms is. We kunnen aan hun levensverhalen inspiratie ontlelen omdat zij het leven op een geheel eigen wijze ten volle hebben geleefd.

Als iemand ons buitengewoon aanspreekt, zegt dat iets over onszelf. Namelijk over wat wij belangrijk vinden en hoe wij willen zijn. Bewonder je de medemenselijkheid van Moeder Teresa, de sportiviteit van Pelé of de onafhankelijkheid van Madonna? Haal je inspiratie uit een bepaald ideaal, zoals Michelangelo die zijn leven aan schoonheid wijdde? Ga je voor de moed van Sophie Scholl of voor de wijsheid van Confucius?

We hoeven onze held niet te imiteren, dat zou waarschijnlijk alleen maar tot teleurstelling leiden. Maar we kunnen wel van hem of haar leren en aan hun voorbeelden de kracht ontlelen om onszelf te zijn.

De helden in dit boek

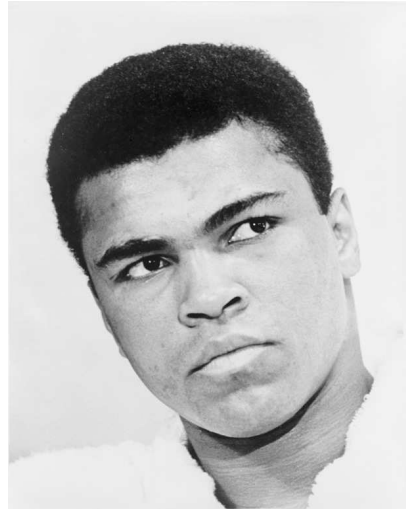
In dit boek zijn de levensverhalen van honderd van de meest aansprekende helden bijeengebracht. De selectie is gebaseerd op een paar criteria. In de eerste plaats zijn het helden met een wereldwijde uitstraling. Veel staatslieden vallen daarmee af, omdat die vaak vooral bezig zijn met de belangen van hun eigen land. Daarnaast zijn het helden waar de mens van nu zich mee kan identificeren. Sommige historische figuren die in een wereld leefden die ver van ons af staat of van wie we eenvoudigweg weinig weten, staan daarom niet in de lijst. En in de laatste plaats is ook gestreefd naar diversiteit. Niet (bijna) alleen maar artiesten, wetenschappers of politici. Ondanks dit laatste uitgangspunt zal opvallen dat de meeste helden man zijn en uit een westers land komen. Dat is geen vooropgezet doel geweest, maar een gevolg van de historische realiteit. Wat uiteraard niets zegt over de toekomst.

Omdat een lijst van honderd natuurlijk nooit compleet kan zijn, is er ook plaats voor korte stukjes over vijftig 'runners-up': helden die de lijst van honderd nét niet haalden, maar allemaal op hun eigen manier absoluut de moeite waard zijn.

100 Helden

Muhammad Ali (17 januari 1942 -) Verenigde Staten

Muhammad Ali heeft de bokssport een ander aanzien gegeven. Hij introduceerde een nieuw repertoire van tactieken, waardoor hij ook van fysiek sterkere tegenstanders wist te winnen. Door zijn legendarische grootspraak, die hij meestal volledig waarmaakte, werden Ali's titelgevechten wereldwijd aansprekende gebeurtenissen. Hij won in zijn carrière maar liefst 22 gevechten om de wereldtitel, ondanks een gedwongen carrièrepauze van meer dan drie jaar.



Muhammad Ali wordt als Cassius Clay geboren in Louisville (Kentucky). Als hij twaalf jaar oud is, wordt zijn fiets gestolen. Clay is zo kwaad dat hij de dader een pak slaag wil geven. Een politieman, tevens bokskoach, wijst hem erop dat hij beter eerst kan leren boksen. Clay volgt die raad op en wint al snel zijn eerste wedstrijden. Op zijn achttiende wint hij Olympisch goud in Rome. Hij valt op door zijn ongebruikelijke bokstechniek: in plaats van de stoten van zijn tegenstanders af te weren, ontwijkt hij ze door fenomenaal snel voetenwerk en door zijn lichaam weg te buigen. Hij staat nooit stil, maar danst door de ring. “Float like a butterfly, sting like a bee”, zo omschrijft Clay het zelf. Hij kan geen moment zijn mond houden. Zowel vóór als tijdens de wedstrijd intimideert hij met jongensachtige bravoure zijn tegenstanders, vaak op rijm en altijd met een vette knipoog. ‘I am the greatest!’, is zijn bekende motto en hij voorspelt (vaak juist) in welke ronde hij zijn tegenstander uit de wedstrijd zal slaan. Na de Olympische Spelen wordt Clay professional. Hij blijft winnen en in 1964 mag hij het opnemen tegen de oppermachtige wereldkampioen Sonny Liston, een gevecht dat de nieuwkomer tot ieders verbazing wint.

En de volgende dag zorgt Clay voor nóg een schok door te melden dat hij zich heeft bekeerd tot de islam en zijn naam heeft veranderd in Muhammad Ali. De nieuwe wereldkampioen verdedigt zijn titel de jaren daarna overtuigend. In 1967 wordt hij opgeroepen voor militaire dienst in het Amerikaanse leger in Vietnam. Ali weigert omdat hij niet achter de oorlog staat: “I ain’t got no quarrel with them Viet Cong”. De autoriteiten nemen hem zijn wereldtitel en bokslicentie af en dreigen hem in de gevangenis te stoppen. Een jarenlang juridisch steekspel begint, waardoor Ali

uitgroeit tot het symbool van het groeiende verzet van vooral jonge Amerikanen tegen de Vietnam oorlog.

In 1970 spreekt het Hooggerechtshof Ali vrij en mag hij na ruim drie jaar eindelijk weer boksen. Ali wint zijn eerste paar wedstrijden, ondanks dat zijn conditie geleden heeft onder de gedwongen rustpauze. Daarna gaat hij op voor het titelgevecht tegen Joe Frazier, die tijdens Ali's afwezigheid de wereldtitel heeft veroverd. Ali verliest het gevecht op punten, zijn eerste verlies als professioneel bokser. Maar daarna wint hij toch weer als vanouds het ene gevecht na het andere, inclusief een revanchewedstrijd tegen Frazier, die echter op dat moment zijn wereldtitel al weer kwijt is.

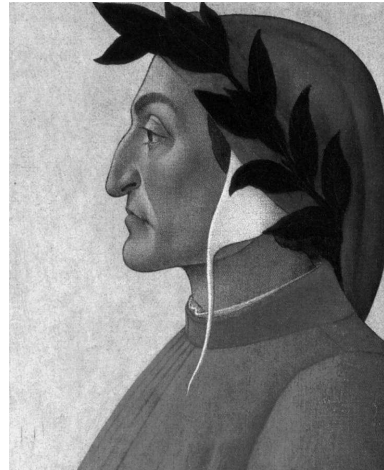
In 1974 wacht Ali de grootste uitdaging van zijn carrière, wereldkampioen George Foreman. Foreman is een ijzersterke bokser die voorafgaand aan zijn ontmoeting met Ali met angstaanjagend gemak al zijn tegenstanders, waaronder Frazier, heeft verslagen. Het gevecht Ali versus Foreman (door Ali 'the rumble in the jungle' genoemd) wordt gehouden in Kinshasa, de hoofdstad van Congo. In de eerste ronde probeert Ali zijn tegenstander te verrassen met directe rechtse stoten op het hoofd, maar Foreman blijft moeiteloos staan. Het is duidelijk dat Foreman de sterkste van de twee is. Daarom verandert Ali van tactiek: hij laat zich tegen de touwen werken en praat continu op zijn rivaal in: "Is that all you got, George? You disappoint me". Foreman wordt gek van woede en slaat zes ronden lang op Ali in. Maar langzaam maar zeker slaat bij de wereldkampioen, zoals Ali verwachtte, de vermoeidheid toe. En opeens komt Ali in de achtste ronde naar voren en slaat Foreman met een machtige rechtse stoot knock-out. Tegen alle verwachtingen in, is Ali na zeven jaar opnieuw wereldkampioen.

Hij verdedigt zijn titel vervolgens met succes tegen verschillende tegenstanders. De spannendste match is in 1975 tegen zijn oude rivaal Joe Frazier. Ali denkt vooraf ten onrechte dat zijn tegenstander niet fit is. Pas tijdens het gevecht merkt hij dat Frazier volledig op scherp staat. De 'thrilla in Manila' wordt een bokswedstrijd van zeer hoog niveau met wisselende kansen. En een vreselijke uitputtingsslag. Bij aanvang van de vijftiende en laatste ronde zit Frazier er doorheen en moet hij opgeven. Maar ook Ali heeft alles moeten geven; nadat hij tot winnaar is uitgeroepen, stort hij in.

Aan het einde van de jaren zeventig is Ali duidelijk over zijn hoogtepunt heen en in 1981 neemt hij definitief afscheid van het boksen. Kort daarna blijkt dat hij de ziekte van Parkinson heeft, veroorzaakt door de vele klappen op zijn hoofd. Door de ziekte verandert Ali gaandeweg in een stille, moeizaam bewegende man. Hij wordt milder in zijn uitspraken en zet zich nu actief in voor vele goede doelen.

Dante Alighieri (mei/juni 1265 – 13 of 14 september 1321)
Italië

Dante was de auteur van La Divina Commedia, een van de meest intrigerende en tot de verbeelding sprekende werken uit de wereldliteratuur. Overweldigend in breedte en diepgang en geschreven in een prachtige beeldende taal. Het in dichtvorm geschreven boek verbindt het religieuze wereldbeeld van de middeleeuwen met de door de klassieke oudheid geïnspireerde renaissance.



Dante Alighieri wordt geboren in een welgestelde familie in Florence, destijds een van de culturele centra van Europa. Hij krijgt in Brunetto Latini een gezaghebbend leermeester, die niet alleen alles weet van Romeinse literatuur, maar ook van klassieke politieke filosofie. Het is op politiek vlak een erg onrustige tijd, waarin de Ghibellijnen (aanhangers van de Duitse keizer) tegenover de Welfen (aanhangers van de paus) staan. Dante maakt deel uit van de gematigde Witte Welfen, die een middenweg proberen te vinden. In 1289 neemt hij deel aan de slag bij Campaldino, waar de Ghibellijnen verslagen worden. Dante bekleedt na deze overwinning verschillende bestuurlijke functies in Florence. Daarnaast ontwikkelt hij zich als dichter en essayschrijver. Hij schrijft in de volkstaal, het Italiaans, in plaats van in het Latijn zoals de gewoonte is. Samen met Guido Guinizelli en zijn beste vriend Guido Cavalcanti is hij de belangrijkste vertegenwoordiger van de nieuwe literaire stroming ‘dolce stil novo’. Hiermee bouwen ze voort op de traditie van de Provençaalse troubadours, maar dan met meer nadruk op introspectie. Bijvoorbeeld de persoonlijke beleving van de typisch middeleeuwse hoofse liefde en religieuze devotie.

Op zijn twintigste trouwt Dante met Gemma Donati, met wie hij al sinds zijn kinderjaren verloofd is. Zij krijgen samen drie kinderen. Dante blijft echter zijn leven lang verliefd op Beatrice Portinari, een meisje dat hij heeft leren kennen toen hij negen jaar oud was. Negen jaar later ziet hij haar voor de tweede en laatste maal wanneer zij hem groet op straat. Maar in *Vita Nuova*, een mix van proza en poëzie die hij rond 1293 voltooit, blijkt deze zeer vluchtige kennismaking een ongekende impact bij Dante te hebben gehad. Hij beschrijft in dit boekje zijn stille verering van Beatrice en haar dood in 1290. In 1302 wordt Dante verbannen na een staatsgreep door de Zwarte Welfen, zijn politieke tegenstanders. Hij begint te reizen door Italië, dat op dat moment bestaat uit gefragmenteerde stadstaatjes en voortdurend wordt

geteisterd door oorlogen en conflicten. Dante bepleit daarom een verenigd en stabiel Italië, naar het voorbeeld van het oude Romeinse Rijk.

In deze tijd begint hij ook aan zijn meesterwerk, *La Divina Commedia*. ‘Komedie’ betekent in die tijd uitsluitend dat het verhaal goed afloopt (dit in tegenstelling tot een ‘tragedie’), het heeft echter niets te maken met vrolijkheid of humor. Dante’s boek valt te lezen als een christelijke allegorie, een commentaar op de actuele politieke situatie, maar ook als een innerlijke zoektocht naar hoe te leven en spiritualiteit. Hij is zelf de hoofdpersoon van dit lange gedicht, dat geschreven is volgens het complexe rijmschema ABA-BCB-CDC. Getallensymboliek speelt een belangrijke rol: zo bestaat het gedicht uit drie delen (verwijzend naar de heilige drie-eenheid) van elk 33 gezangen (verwijzend naar de leeftijd die Jezus volgens de overlevering heeft bereikt op aarde) wat - inclusief de proloog - het totaal brengt op honderd (het getal van de volmaaktheid).

Dante vertelt hoe hij in de paasweek van het jaar 1300, ‘op het midden van zijn levenspad’, verdwaalt in een donker woud, wat staat voor een persoonlijke crisis. Hij wordt opgejaagd door een panter (lust), een leeuw (streven naar macht) en een wolvin (hebzucht). Gelukkig verschijnt er een gids: de geest van de door Dante bewonderde Romeinse schrijver Vergilius, symbool van kennis en wijsheid. Deze leidt hem door de hel, waar zondaars de meest vreselijke straffen ondergaan. Op zijn reis komt hij allerlei personages tegen uit de Bijbel en de klassieke mythologie, maar ook historische figuren en mensen uit zijn eigen tijd. Dante is pijnlijk objectief in zijn morele oordeel. Zo komt hij in de hel ook zijn geliefde en gerespecteerde leermeester Latini tegen, die zich heeft bezondigd aan homoseksueel gedrag. In Dante’s tijd is er geen twijfel mogelijk over het zondige karakter daarvan. Uiteindelijk klimmen de beide reizigers via het harige lijf van de duivel, die gevangen zit in het ijs, naar de louteringsberg waar de menselijke ziel wordt gezuiverd van de zonde. Omdat hij geen christen was, mag Vergilius hierna niet verder gaan. Dante’s geliefde Beatrice neemt zijn rol als gids over en zij begeleidt Dante naar het paradijs: de rede kan de mens beschermen tegen het kwaad, maar alleen pure liefde leidt tot verlossing. Aan het einde van het gedicht staat Dante oog in oog met God, die hij voorstelt als drie gekleurde, even grote cirkels. Hij probeert te begrijpen wat hij ziet, wanneer hij plotseling een flits van onuitspreekbaar inzicht krijgt en één wordt met de Goddelijke liefde.

Dante overlijdt als een balling in Ravenna. Later betreurt de stad Florence de verbanning van de grootste Italiaanse dichter en vraagt herhaaldelijk om zijn stoffelijke resten. Tot op de dag van vandaag weigert Ravenna om op dit verzoek in te gaan.

ervoor zorgen dat hij tot koning wordt gekroond. Jeanne wordt vervolgens wekenlang ondervraagd door kerkelijke geleerden, die onder de indruk raken van haar rustige vastberadenheid. Mede gezien de hopeloze situatie waarin de Franse zaak zich bevindt, adviseren de raadsheren van de kroonprins om de gok maar te wagen en Jeanne een kans te geven. Ze krijgt een wapenrusting, een zwaard en een banier en vertrekt met een legertje van een paar honderd man naar het belegerde Orléans. De Franse officieren menen dat zij onvoldoende manschappen hebben om de Engelsen aan te vallen, maar Jeanne neemt het initiatief. Zij gaat voorop in de aanval en door haar dappere voorbeeld inspireert zij de Franse soldaten. Op 7 mei 1429 geven de Engelsen het beleg op. Half juni leidt Jeanne het Franse leger bij Patay naar een ongekende overwinning op het Engelse leger. Jeanne wil dat de kroonprins nu naar Reims gaat om gekroond te worden. Charles aarzelt, zijn adviseurs raden hem aan nog even te wachten. Maar Jeanne zet door en krijgt haar zin. Eind juni vertrekt Charles met zijn gevolg richting Reims. Om hun bestemming te bereiken, moeten ze voorbij verschillende steden die in handen zijn van de Engelsen. Maar Jeanne's reputatie is inmiddels zo groot dat deze zich bijna zonder slag of stoot overgeven. Ook Reims opent zijn poorten en op 17 juli wordt de kroonprins in de grote kathedraal tot koning Charles VII gekroond. Jeanne staat tijdens de plechtigheid met haar banier naast het altaar.

De Fransen hebben het initiatief herwonnen en Jeanne wil daarvan gebruik maken om de Engelsen definitief te verslaan. Maar ze krijgt nauwelijks steun van de afwachende Charles. Begin september, wanneer ze Parijs belegert, krijgt ze van hem het bevel om zich terug te trekken. Charles ontbindt kort daarna zelfs het leger. Jeanne heeft als gevolg daarvan nauwelijks nog soldaten tot haar beschikking, maar probeert toch om waar mogelijk kleine overwinningen te scoren tegen de vijand. In mei 1430 gaat het echter mis bij de verdediging van het door de Engelsen en Bourgondiërs belegerde Compiègne. Bij een uitbraak valt ze van haar paard en wordt ze gevangen genomen door de Bourgondiërs. Charles, die op dat moment met de hertog van Bourgondië in gesprek is over een wapenstilstand, doet geen enkele poging om Jeanne te redden. Jeanne probeert nog te ontsnappen door van een toren naar beneden te springen, maar zonder succes. De hertog draagt haar enkele maanden later over aan de Engelsgezinde kerkelijke autoriteiten, die haar willen berechten als ketter en heks. Begin 1431 begint het oneerlijke proces. Jeanne verdedigt zichzelf met bewonderenswaardige intelligentie en vasthoudendheid. Ze houdt vol dat ze in opdracht handelde van heiligen en ze weigert iets te vertellen over haar geheime besprekingen met Charles. Uiteindelijk besluiten de rechters haar over te dragen aan de Engelsen, die haar ter dood veroordelen. De negentienjarige Jeanne sterft op de brandstapel. Jeanne heeft echter voor een nieuw elan onder de Franse bevolking gezorgd. In 1453, 22 jaar na Jeanne's dood, worden de Engelsen eindelijk uit Frankrijk verdreven en is de Honderdjarige Oorlog ten einde.

Jeanne d’Arc (1412 – 30 mei 1431)

Frankrijk

Het is nauwelijks te geloven dat het levensverhaal van Jeanne d’Arc, de nationale heldin van Frankrijk, echt is gebeurd. Als jong meisje van een eenvoudige afkomst wist ze in haar eentje een omslag te bewerkstelligen in de Honderdjarige Oorlog tussen Frankrijk en Engeland. Jeanne’s leven laat zien hoeveel moed en bezieling kunnen bereiken.



Jeanne d’Arc wordt geboren als boerendochter in het dorpje Domrémy. Sinds lang voor Jeanne’s geboorte woedt in Frankrijk de Honderdjarige Oorlog. De aanleiding voor deze oorlog was dat de Franse en Engelse koninklijke families beide het recht op de Franse troon claimden. In de tijd dat Jeanne opgroeit, ziet de situatie er voor Frankrijk zeer slecht uit. De Fransen zijn in 1415 verpletterend verslagen bij Agincourt en hebben al lange tijd geen overwinning van betekenis meer geboekt. De Engelsen houden het noorden en zuidwesten van Frankrijk bezet en belegeren de stad Orléans, het laatste bolwerk van de Fransen. Als de Engelsen Orléans ook in handen zouden krijgen, dan lijkt de verovering van de rest van het Franse grondgebied slechts een kwestie van tijd. En de Franse kroonprins Charles, wiens vader koning Charles VI in 1422 is overleden, mist gezag omdat hij nog niet volgens de traditie tot koning is gekroond in de stad Reims. Die stad is namelijk in handen van de Bourgondiërs, bondgenoten van de Engelsen.

Jeanne heeft vanaf haar twaalfde visioenen van de aartsengel Michaël, de heilige Catharina en de heilige Margaretha. Op haar zestiende sporen deze haar aan Frankrijk te redden van de Engelsen, om te beginnen door ervoor te zorgen dat de kroonprins tot koning wordt gekroond. Jeanne reist als man gekleed naar het vijfhonderd kilometer verderop gelegen Chinon waar de kroonprins hof houdt. Dankzij haar uitzonderlijke overtuigingskracht krijgt ze een audiëntie. Kroonprins Charles twijfelt echter of hij zich wel moet inlaten met een eenvoudig boerenmeisje. Wanneer Jeanne wordt aangediend, heeft hij van plaats en kleding geruild met een van zijn hovelingen. Maar Jeanne laat zich niet voor de gek houden en wendt zich direct tot de verklede Charles. Ze zegt dat ze tegen de Engelsen wil strijden en

verwijzing naar het lot van Socrates, 'de Atheners niet nogmaals een misdaad tegen de filosofie wil laten begaan'. Hij overlijdt een jaar later aan een maagkwaal op het landgoed van zijn moeders familie bij de stad Chalkis.

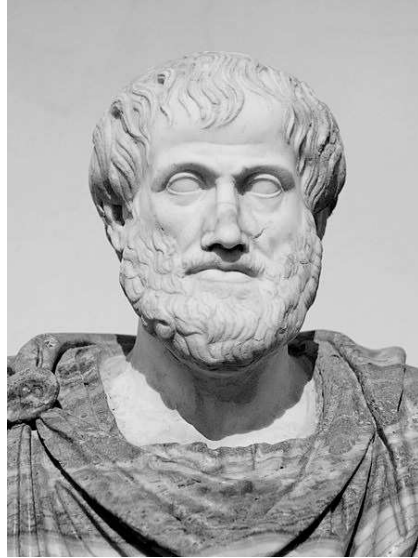
Het werk van de veelzijdige en nieuwsgierige Aristoteles beslaat vrijwel alle mogelijke onderwerpen: natuurwetenschappen, filosofie, psychologie, geneeskunde, astronomie, biologie, geografie, staatsinrichting, cultuur en kunst. En op al deze gebieden zorgt hij voor nieuwe inzichten. Een belangrijk verschil met zijn leermeester Plato is dat Aristoteles de nadruk legt op de wereld die we om ons heen zien en uitgaat van waarneming als basis voor kennis.

Zijn beschrijvingen van door hem ontlede dieren zijn bijvoorbeeld creatief en buitengewoon accuraat. Zo breekt hij op gezette tijden bevruchte kippeneieren open om te begrijpen hoe een embryo zich ontwikkelt. Door dergelijke observaties is hij als eerste in staat om diersoorten op een zinvolle wijze in te delen. Op een vergelijkbare manier komt hij ook tot scherpzinnige inzichten op geologisch gebied, zoals over de langzame maar ingrijpende veranderingen van land en zee. Naast zijn nadruk op waarneming levert Aristoteles nog een bijdrage van onschatbare waarde aan de wetenschap: de logica, het systematisch redeneren. En, daaraan gerelateerd, een wetenschappelijke methodologie. Toch zet hij vooral bij sommige natuurkundige en astronomische onderwerpen zijn navolgers op het verkeerde been. Bijvoorbeeld met zijn opvatting dat de zon om de aarde draait in plaats van andersom.

Een van zijn belangrijkste bijdragen aan de filosofie is de deugdethiek. In de *Ethica Nicomachea*, een van zijn bekendste werken, stelt Aristoteles dat alles in de natuur een doel heeft. En gelukkig zijn is volgens hem het doel van het menselijk leven. Gelukkig zijn heeft volgens Aristoteles alles te maken met het leven op een excellente manier. Dat laatste definieert hij als deugdzaam handelen: rechtvaardig, moedig, hulpvaardig enzovoorts. 'Goed doen' heeft zo veel te maken met karaktervorming en het bewust maken van de juiste keuzes. Vaak is dat het vinden van een optimum tussen twee extremen. Zo is een gebrek aan moed, lafheid. Maar een overmaat aan moed is roekeloosheid, wat ook niet goed is. Vrije wil is een belangrijke voorwaarde; als er geen alternatief aanwezig is, dan is er geen sprake van werkelijk deugdzaam handelen. Anderzijds bestaat er ook geen morele verantwoordelijkheid wanneer iemand niet in staat is om anders te handelen. Tijdens de middeleeuwen bestuderen vooral islamitische geleerden, zoals Avicenna en Averroës, het werk van Aristoteles. Zij geven hem de eretitel 'de eerste leraar'. Vanaf 1250 brengt Thomas van Aquino een synthese tot stand tussen het denken van Aristoteles en de leer van de katholieke kerk, waarna Aristoteles ook bij christelijke theologen op een voetstuk komt te staan.

Aristoteles (384 v.Chr. – 322 v.Chr.)
Griekenland

Aristoteles staat wel bekend als ‘de laatste mens die alles wist’. Eeuwenlang stond deze intellectuele gigant bekend als de autoriteit bij uitstek op wetenschappelijk en filosofisch gebied. Het ontzag voor Aristoteles was zo groot dat vrijwel niemand het in zijn hoofd haalde om zijn theorieën te betwisten. Aristoteles is de meest invloedrijke filosoof in de geschiedenis; alleen Plato komt wat dat betreft in zijn buurt.



Aristoteles wordt geboren in het stadje Stageira in het noordoosten van Griekenland. Zijn moeder heet Phaestis, zijn vader is Nicomachus, de hofarts van de koning van Macedonië. Hij krijgt een uitstekende opvoeding en als hij zeventien jaar oud is, gaat hij naar Athene om te studeren aan Plato's Academie. Daar krijgt hij de best mogelijke training in filosofie en hij blijft er tot Plato overlijdt, twintig jaar later.

Aristoteles begint te reizen, eerst naar Assos, een kuststadje in het tegenwoordige Turkije. Daar trouwt hij met Pythias, de aangenomen dochter van de lokale heerser Hermias die hij heeft leren kennen aan de Academie. Hij maakt van de gelegenheid gebruik om samen met zijn goede vriend Theophrastus het planten- en dierenleven op het nabijgelegen eiland Lesbos te bestuderen. In deze periode ontwikkelt hij veel van de theorieën en visies die hem later beroemd zullen maken. Enkele jaren later keert hij terug naar Macedonië omdat hij door koning Philippus II is gevraagd als leraar voor zijn zoon, die later bekend zal worden als de veroveraar Alexander de Grote. In 335 v.Chr. keert Aristoteles terug naar Athene, waar hij zijn eigen school, het Lyceum, begint. De meeste werken van Aristoteles die vandaag de dag nog bestaan (een klein deel van het totale oeuvre dat hij heeft geschreven), dateren uit deze tijd. In Athene komt Pythias, met wie hij inmiddels een dochter heeft, te overlijden. Later krijgt Aristoteles nog een zoon uit een relatie met Herpyllis, een vrouw uit zijn geboortedorp. Na de dood van Alexander de Grote in 323 v.Chr. ontstaat er een felle anti-Macedonische stemming in Athene. Aristoteles wordt aangeklaagd voor goddeloosheid en besluit te vluchten omdat hij, met een

Neil Armstrong (5 augustus 1930 – 25 augustus 2012)
Verenigde Staten

Sommige mensen worden gedefinieerd en herinnerd door één groots moment in hun leven. Voor Neil Armstrong was dat 20 juli 1967, toen hij als eerste mens voet op de maan zette. Armstrong werd echter ook gekarakteriseerd door hoe hij met deze plotselinge wereldwijde roem omging. Na zijn maanlanding probeerde hij, tegen wil en dank, zoveel mogelijk op de achtergrond te blijven.



Neil Armstrong wordt geboren in Wapakoneta (Ohio) als zoon van een ambtenaar. Als kind is Armstrong actief bij de padvinders. Ook is hij van jongs af aan gefascineerd door vliegen. Op zijn vijftiende heeft hij z'n eerste vliegles en een jaar later haalt hij zijn vliegbrevet. Daarna volgt een opleiding in de luchtvaarttechniek aan Purdue University in Indiana. Tijdens zijn studietijd wordt hij opgeroepen voor militaire dienst. Armstrong vecht als piloot van een gevechtsvliegtuig in de oorlog in Korea. Na zijn afstuderen in 1955 werkt Armstrong als testpiloot van experimentele hogesnelheidsvliegtuigen. Hij maakt verschillende (bijna) ongelukken mee, maar weet zich door een combinatie van technische vaardigheden, tegenwoordigheid van geest en geluk steeds weer te redden.

In april 1961 brengen de Russen als eerste een mens in de ruimte, Joeri Gagarin. Dat is, in het licht van de rivaliteit in de Koude Oorlog, een gevoelige klap voor Amerika. De Amerikaanse president John F. Kennedy kent als groot spreker de motiverende kracht van het woord. Op 25 mei 1961 kondigt hij in een toespraak voor het Congres aan dat hij nog voor 1970 een Amerikaan voet op de maan wil laten zetten. Er is op dat moment geen enkele zekerheid dat dit een realistische ambitie is, maar Kennedy's uitdagende woorden missen hun doel niet. De bestaande ruimtevaartprogramma's komen in een stroomversnelling.

Neil Armstrong reageert op een vacature van de NASA voor astronauten en wordt in 1962 aangenomen. Hij participeert in trainingsprogramma's en verschillende missies in de ruimte. Van zijn collega's krijgt hij veel respect door zijn grote technische kennis en zijn koelbloedigheid. Nadat hij bijna is omgekomen door een ongeluk met een ruimtecapsule die gebruikt wordt voor oefeningen, zit hij een paar uur later alweer achter zijn bureau. In 1966 maakt hij zijn eerste ruimtereis in de Gemini 8, waarmee hij met een collega een reis rond de aarde maakt. Eind 1968 wordt hij gevraagd om de eerste bemande missie naar de maan te leiden. Op 16 juli 1969 vertrekt de raket Apollo 11, met aan boord Armstrong, Edwin 'Buzz' Aldrin en Michael Collins, voor de grootste ontdekkingsreis in de geschiedenis van de mensheid. Ondanks alle voorbereidingen zijn de risico's buitengewoon groot.

Als de raket in de buurt van de maan komt, wordt de landingcapsule afgekoppeld van het moederschip. Armstrong en Aldrin gaan verder naar de maan, Collins blijft achter in het moederschip Columbia. Het landen blijkt lastiger dan verwacht door de vele kraters op het maanoppervlak. Net voordat de brandstof op raakt, vindt Armstrong een goede landingsplaats. "The Eagle has landed", laat hij weten aan de Mission Control medewerkers die vanuit Houston de operatie ondersteunen. Op 20 juli 1969 stapt Armstrong tenslotte als eerste mens op de maan en spreekt de historische, door hem zelf bedachte, woorden: "That's one small step for man, one giant leap for mankind".

Honderden miljoenen mensen over de hele wereld maken dit moment live mee via TV en radio. Iedereen juicht en is trots op wat de mens heeft bereikt. Er is sprake van een uniek gevoel van verbondenheid van de mensheid. En dat in een periode dat er veel spanning bestaat tussen machtsblokken, rassen en generaties. Na Armstrong komt ook Aldrin naar buiten. Samen lopen zij over het maanoppervlak, nemen enkele monsters mee en planten een Amerikaanse vlag. Na 2,5 uur gaan zij weer terug naar de landingcapsule. De astronauten ontdekken dat zij per ongeluk de startknop hebben afgebroken. Gelukkig weten ze met behulp van een balpen de motor toch aan de praat te krijgen. Ze vliegen terug naar het moederschip en landen enkele dagen later op aarde in de Stille Oceaan. Na achttien dagen in quarantaine worden Armstrong en zijn twee teamgenoten als helden onthaald. Armstrong gaat na zijn maanreis les geven aan de Universiteit van Cincinnati en accepteert enkele bestuursfuncties in het bedrijfsleven. De toch al bescheiden Armstrong wordt nog terughoudender wanneer hij merkt dat er grof geld wordt verdiend met zijn beroemdheid. Om die reden geeft hij sinds 1994 geen handtekeningen meer weg. En hij is geschokt als hij in 2005 ontdekt dat zijn kapper voor drieduizend dollar een haarlok van hem heeft verkocht aan een verzamelaar. Hij blijft van mening dat hij 'gewoon zijn werk deed' en dat zijn bijzondere prestatie mogelijk was dankzij de inspanningen van duizenden mensen achter de schermen. Armstrong overlijdt aan hart- en vaatproblemen.

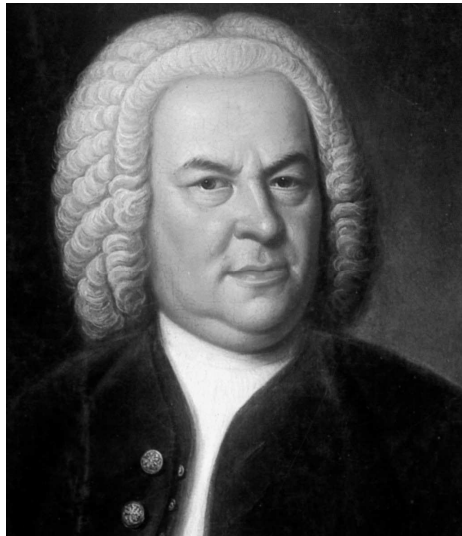
en *Fuga in d-klein* componeert) en een jaar later verhuist hij weer naar Weimar, waar hij een financieel zeer aantrekkelijk aanbod heeft gekregen als organist en concertmeester aan het hof van de hertog. Bovendien wordt hij er omringd door een groep goede professionele musici. In Weimar krijgt Bach's stijl zijn definitieve vorm. Hij combineert de structuur van de Duitse componisten met de levendigheid van Italiaanse barokmeesters als Antonio Vivaldi.

Structuur is voor Bach geen keurslijf, maar een middel dat hij als geen ander beheerst en inzet om wonderschone muziek te schrijven. In zijn composities werkt hij muzikale motieven uit in de traditie van virtuoze improvisatie. Op zijn best is hij in de fuga's: complexe composities waarin een centraal thema wordt uitgevoerd door drie tot vijf parallelle melodielijnen, die een voor een worden geïntroduceerd en vervolgens een samenspel van variatie en herhaling creëren. Naast muziek voor orgel en klavecimbel schrijft hij ook composities voor viool, (kamer-)orkest, solozang en koor. Als persoon is Bach een streng maar tegelijkertijd vriendelijk man, diepgelovig en enigszins koppig, steeds laverend tussen zijn muzikale passie en de economische noodzaak om zijn grote gezin te onderhouden. Hij trouwt twee keer (zijn eerste vrouw overlijdt in 1720) en krijgt in totaal twintig kinderen, waarvan er echter maar tien de kinderjaren overleven.

In 1717 bekoelt zijn relatie met het hof in Weimar en kort daarna vertrekt Bach naar het hof van de jonge prins van Köthen. Hij krijgt daar de prestigieuze positie van kapelmeester en schrijft in die functie wereldlijke muziek, zoals de bekende *Brandenburgse Concerten*. Bach merkt in 1722 dat de belangstelling van de vorst voor zijn muziek verslapt. Om niet op een zijspoor te belanden, solliciteert hij in december van dat jaar naar de post van directeur kerkmuziek in de stad Leipzig. Hij is de derde keus van de stadsraad, maar omdat Georg Philip Telemann en Christoph Graupner voor de eer bedanken, krijgt hij uiteindelijk toch de baan. Bach blijft tot aan zijn dood in Leipzig werken. Zijn productie is zeer indrukwekkend, zowel in aantal als in kwaliteit. Hij componeert hier onder andere zijn *Matthäus Passion*, de *Goldberg Variaties* en het *Dubbelconcert voor Twee Violoncelli en Orkest*. Zijn relatie met het stadsbestuur is echter moeizaam. Bach is namelijk ook verantwoordelijk voor het zangonderwijs op de school bij de Thomaskirche. Zijn hart ligt daar echter niet en hij besteedt er minder aandacht aan dan de stadsraad wil. Aan het eind van zijn leven stelt Bach zijn *Hohe Messe* (Mis in b-klein) samen uit eerder door hemzelf gecomponeerde muziekstukken. Het is een soort compilatie van de hoogtepunten uit Bach's religieuze muziek en samen met *Die Kunst der Fuge* een prachtige afsluiting van zijn carrière. In 1749 gaat Bach's gezondheid achteruit. Hij wordt vrijwel blind en na een mislukte oogoperatie overlijdt hij op 65-jarige leeftijd.

Johann Sebastian Bach (31 maart 1685 – 28 juli 1750) Duitsland

Bach's muziek heeft door haar perfecte structuur een absolute en tijdloze schoonheid. Het overstijgt de wereld van menselijke emotie en ervaring. Religieuze muziek heeft een centrale plek in Bach's oeuvre en spreekt door haar abstracte en tegelijk troostende karakter ook vele niet-kerkelijke luisteraars aan. Het is muziek waar je stil van wordt.



Johann Sebastian Bach wordt geboren in het stadje Eisenach. Van zijn vader leert hij al op jonge leeftijd viool en klavecimbel spelen. Zijn beide ouders overlijden als hij negen jaar oud is. Bach gaat bij zijn oudere broer Johann Christoph wonen, die organist is in een kerk. Op veertienjarige leeftijd krijgt Bach door zijn goede zangstem een beurs voor een eliteschool in het Noord-Duitse Lüneburg. Hij komt daar in contact met Georg Böhm, die op het orgel van de Lüneburgse Johanniskirche speelt en met zijn muziek een grote invloed heeft op de jonge Bach.

Na zijn afstuderen werkt Bach korte tijd als hofmuzikant in Weimar en vertrekt vervolgens, hij heeft inmiddels de reputatie van een uitzonderlijk getalenteerde organist, naar het nabijgelegen Arnstadt. Hij begint daar orgelwerken te componeren in de Noord-Duitse traditie. In oktober 1705 loopt hij vierhonderd kilometer naar Lübeck om de fameuze organist en componist Dietrich Buxtehude te horen en van hem te leren. Hij blijft - zonder toestemming van zijn werkgever – drie maanden in Lübeck, voordat hij middenin de winter weer terugreist. Bach is onder de indruk van Buxtehude's muziek, maar ook van de bijzondere positie die deze inneemt in de stad. Buxtehude krijgt van de kerk- en stadbesturen alle ruimte om zijn muzikale visie te ontwikkelen en uit te dragen en ook het publiek weet zijn flamboyante spel te waarderen. Bach's eigen situatie is heel anders: zijn werkgevers zijn ontevreden over zijn absentie en de kerkgangers klagen dat zijn orgelmuziek te moeilijk is om bij te zingen. Bach, op zijn beurt, is ontevreden over de kwaliteit van het koor en de muzikanten. Hij ziet zichzelf als een artiest, de bestuurders van Arnstadt zien hem als een werknemer die moet doen wat hem wordt opgedragen. Hij vertrekt daarom in 1707 naar Mühlhausen (waar hij waarschijnlijk zijn beroemdste orgelwerk *Toccata*

Josephine Baker (3 juni 1906 – 12 april 1975)
Verenigde Staten / Frankrijk

Josephine Baker was dé showbizz ster van de 'jazz age', de uitbundige jaren twintig van de vorige eeuw. Door het destijds in Amerika nog wijdverbreide racisme koos zij Frankrijk als nieuw vaderland. Deze dappere en kleurrijke vrouw was tijdens de oorlog actief voor het verzet en streed daarna tegen rassendiscriminatie.



Josephine Baker wordt geboren als Freda Josephine McDonald in de Amerikaanse stad St. Louis. Ze is de dochter van een wasvrouw en een muzikant en groeit op tussen armoede en geweld. Als achtjarige moet ze werken als schoonmaakster bij een blanke familie, waar ze slecht wordt behandeld. Op haar dertiende belandt ze op straat. Om wat geld te verdienen werkt ze als serveerster en danst ze voor voorbijgangers. Ze wordt opgemerkt en in dienst genomen door een revueshow in St. Louis en vervolgens in New York. Ze trouwt in een opwelling met ene Willie Baker, van wie ze zich al snel weer laat scheiden maar wiens achternaam ze houdt. Baker krijgt steeds meer succes, vooral omdat ze een onmiskenbaar danstalent combineert met een clowneske uitstraling. Ze doet op een grappige manier onhandig en trekt vaak gekke gezichten. Ondanks haar jonge leeftijd is ze een echte theaterpersoonlijkheid die gemakkelijk improviseert. En niemand danst de charleston, de populairste dans van dat moment, zo goed als zij. In 1925, ze is inmiddels een goedbetaalde danseres die optreedt op Broadway, wordt ze gecast voor het nieuwe Franse muziek- en theaterspektakel 'La revue nègre' en vertrekt ze naar Parijs.

De Parijzenaren vinden haar donkere uiterlijk exotisch en spannend. En haar sexy 'danse sauvage' is ongehoord opwindend. Op opzwepende jazzmuziek schudt en kronkelt de schaars geklede Baker alle kanten op. Ze is direct een ware sensatie, het publiek is geschokt en verrukt tegelijk. Op het podium is Baker wild en ongeremd, daarbuiten is ze echter uiterst stijlvol en chic. Na 'La revue nègre' treedt ze op in de

beroemde Folies Bergère met alleen een bananenrokje aan. Baker wordt binnen enkele jaren de beroemdste en best betaalde entertainer in Europa. 'Bronze Venus', 'Black Pearl' en 'Creole Goddess' wordt ze door haar fans genoemd. Beroemdheden als Picasso, Hemingway en Le Corbusier mag ze tot haar bewonderaars rekenen. Ze gaat ook zingen, zowel jazzy materiaal als Franse chansons, en speelt in verschillende films. En ze opent haar eigen nachtclub, Chez Joséphine. Als echte ster heeft Baker ook een excentriek trekje, een grote verzameling dieren. Ze heeft onder meer een chimpansee, een slang en een geparfumeerd varken. Haar grootste vriend is een jachtluipaard met de naam Chiquita die ze aan een diamanten halsband overal mee naar toe neemt. Chiquita mag zelfs mee als ze optreedt, waarbij het dier soms voor veel consternatie zorgt door van het podium te ontsnappen en de orkestbak in te springen.

In 1936 treedt ze op in de Verenigde Staten als onderdeel van de Ziegfeld Follies show, maar ze wordt uiterst negatief en racistisch ontvangen door het publiek en de pers. Zeer teleurgesteld keert ze terug naar Frankrijk en wordt een jaar later Frans staatsburger. Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog meldt Baker zich aan als vrijwilligster bij het Rode Kruis. Tijdens de bezetting van Frankrijk zet ze zich voor haar nieuwe vaderland in als geheim agente. Als beroemde diva heeft ze toegang tot cocktailparty's waar geruchten en soms ook gevoelige informatie worden uitgewisseld. Ook smokkelt ze geheime informatie over de landsgrenzen door deze met onzichtbare inkt op haar bladmuziek te laten schrijven. Ze helpt vluchtelingen aan paspoorten en visa's. En ze treedt in Noord-Afrika op voor de strijdkrachten van generaal De Gaulle. Na de oorlog krijgt ze voor haar verzetswerk verschillende hoge onderscheidingen. Ondanks dat ze nu in Frankrijk woont, is Baker in de jaren vijftig en zestig zeer betrokken bij de burgerrechtenbeweging van Martin Luther King. Zo is ze een van de sprekers tijdens diens March on Washington in 1963. Baker kan na een miskraam zelf geen kinderen krijgen en besluit om twaalf weeskinderen uit alle hoeken van de wereld te adopteren: een soort oproep tot broederschap, zonder onderscheid naar ras of geloof. Met haar 'rainbow tribe' woont ze in een kasteeltje in de Dordogne, Les Milandes. Ze treedt steeds minder op omdat ze vooral tijd aan haar kinderen wil besteden. Een hartaanval in 1964 dwingt haar ook het wat rustiger aan te doen. Maar door haar dure levensstijl en de kosten van alle kinderen komt ze financiële moeilijkheden. In 1968 moet ze zelfs haar kasteel verkopen. Haar vriendin Grace Kelly, inmiddels prinses van Monaco, redt haar van een dreigend faillissement. In 1973 komt het toch nog goed tussen Baker en haar geboorteland. Als zij het podium op komt voor een optreden in Carnegie Hall in New York wordt ze onthaald met een stormachtig applaus. Twee jaar later viert ze haar vijftigjarige jubileum met een nieuwe show in Parijs. De revue is een daverend succes en trekt vele beroemdheden. Maar enkele dagen na de première wordt Baker in coma gevonden in haar bed, geveld door een hersenbloeding. Na haar overlijden krijgt ze van de Franse overheid een uitvaart met militaire eer in Parijs; ze wordt begraven op het kerkhof van Monte Carlo.

Matsuo Bashō (1644 – 28 november 1694)

Japan

De haiku is een over de hele wereld populaire dichtvorm. In een haiku wordt op korte en directe wijze een observatie verwoord die op zichzelf vaak alledaags is, maar door de aandacht erop te vestigen ineens bijzonder blijkt. Dit specifieke karakter is vooral te danken aan Bashō, de onbetwiste grootmeester van de haiku. Bashō kijkt in zijn haiku's naar de wereld zoals een klein kind dat doet: zonder vooroordeel, vol verwondering. Niets is vanzelfsprekend, elk detail telt.



Matsuo Bashō wordt geboren in Ueno (tegenwoordig: Iga), een stad ten zuidoosten van Kyoto. Zijn vader is een laaggeplaatste samoerai, die buiten oorlogstijd op het land werkt. Bashō's naam als kind is Matsuo Kinsaku, als hij volwassen wordt verandert die in Matsuo Munefusa. Wanneer hij twaalf jaar oud is, overlijdt zijn vader. Bashō treedt dan als bediende in dienst bij Todo Yoshitada. Deze zoon van een edelman is slechts enkele jaren ouder dan hijzelf. Ze kunnen het samen goed vinden en delen een passie voor de dichtkunst, vooral voor de *haikai no renga*. Dit zijn kettinggedichten waar meerdere dichters aan bijdragen. Sommige zijn van een komische absurditeit of bevatten literaire woordspelingen, andere (vooral de oudere renga) zijn juist heel verheven van toon en volgen formele regels. Het eerste vers van een haikai no renga is een *hokku*, bestaande uit drie regels van 5-7-5 lettergrepen. Later, wanneer dit eerste vers op zichzelf komt te staan, wordt dit een haiku genoemd. Bashō en Yoshitada krijgen samen les van bekende dichters en publiceren ook zelf hun eerste gedichten. In 1666 overlijdt Yoshitada echter plotseling. Het is niet bekend wat Bashō in de jaren daarna precies doet, hij blijft in elk geval wel met enige regelmaat gedichten publiceren.

In 1672 verhuist hij naar Edo (het huidige Tokio), waar hij om het hoofd boven water te houden een tijd werkt bij het drinkwaterbedrijf. Bashō probeert in deze tijd te bepalen hoe hij zijn leven wil leiden, met alle gevoelens van rusteloosheid die daarbij horen. Langzamerhand krijgt hij aanzien als dichter en literair criticus. Er ontstaat een groep van enkele tientallen leerlingen rond zijn persoon. In de winter van 1680 laat Bashō het drukke culturele leven van Edo achter zich en neemt hij zijn intrek in een hutje in een stille buitenwijk van de stad. Zijn volgelingen planten bij

de hut een bananenplant ('bashō') en daarop baseert de dichter zijn nieuwe schrijversnaam.

Bashō worstelt met eenzaamheid (die hij tegelijkertijd bewust opzoekt om meer met zijn werk verbonden te zijn) en wordt gekweld door spirituele vragen. Om zijn somberheid het hoofd te bieden, gaat hij in de leer bij zenmeester Butcho. Onder invloed van het zenboeddhisme komt Bashō's stijl tot volle ontwikkeling. Bashō heeft een scherp oog voor de schoonheid van de kleine dingen, zoals een klein plantje dat tussen de rotsen groeit, de eerste stralen van de lentezon of de frisse geur van mos na een regenbui. Zijn haiku's kunnen bij de lezer leiden tot een plotseling intuïtief inzicht in de werkelijkheid, waarin alles samenhangt en één is.

In 1682 woedt er in de buurt waar hij woont een grote brand en ook Bashō's huisje wordt in de as gelegd. Hij besluit dan om te gaan reizen. Dit is in het zeventiende-eeuwse Japan een zware en gevaarlijke onderneming. Maar Bashō laat zich daar niet door weerhouden. Hij trekt 'met de wind en de wolken' door onherbergzame streken, ver van de hoofdstad en overnacht onder barre omstandigheden. Maar naast alle ontberingen doet hij ook een schat aan inspiratie op. Hij geniet van de wisselende seizoenen in de natuur en bezoekt bekende heiligdommen en historische plaatsen. Ook ontmoet hij veel mensen, van wie sommigen vrienden en leerlingen van hem worden.

In 1685 keert hij terug naar Edo en gaat weer wonen, dichten en doceren in zijn eenvoudige hutje, dat inmiddels opnieuw is opgebouwd door zijn leerlingen. Als vooraanstaand dichter komen er vaak mensen bij hem langs. Om te voorkomen dat hij ongewild het oppervlakkige stadse leven weer wordt ingetrokken, brengt Bashō soms een periode in totale afzondering door. In 1686 schrijft hij zijn bekendste haiku:

De oude vijver
Een kikker springt van de kant
Plons! klinkt het water

De 'oude vijver' haiku wordt direct als een meesterwerk herkend. Men ziet de stille, tijdloze diepte van de vijver als symbool van het eeuwige, dat even wordt onderbroken door een moment van leven.

In 1689 gaat hij ondanks zijn fragiele gezondheid opnieuw op reis, ditmaal loopt hij enkele duizenden kilometers door de woeste noordelijke provincies. Zijn reisverslag, een mix van proza en (haiku-) poëzie, is een literair meesterwerk. In 1694 loopt Bashō dysenterie op; hij overlijdt in Osaka te midden van zijn leerlingen.

uiteindelijk te blijven leven voor de muziek. Het geven van concerten wordt echter een onmogelijkheid. Na een stevige ruzie met een aantal musici, van wie hij door zijn doofheid steeds afhankelijker is geworden, wil Beethoven in 1808 uit Wenen vertrekken. Maar zijn reputatie is inmiddels zo groot dat enkele edelen hem een vast jaargeld bieden met als enige voorwaarde dat hij in Wenen blijft en muziek componeert.

Ook op andere vlakken heeft Beethoven een moeizaam leven. Hij wordt verschillende malen verliefd, maar steeds afgewezen. Voor een van zijn liefdes, Therese Malfatti, componeert hij het bekende pianostuk *Für Elise*. Daarnaast kampt hij met gezondheidsklachten. En hij wordt beziggehouden door problemen in de familie. Zo overlijdt Carl in 1815 en raakt Beethoven verward in een bittere strijd met diens weduwe over de voogdij van Carl's zoontje. Hij wint die strijd, maar heeft daarna een moeizame relatie met zijn neef. Beethoven wordt door alle tegenslag humeurig en opstandig. Het kan hem steeds minder schelen hoe hij zich in het openbaar gedraagt en wat men van hem denkt. Hij blijft echter een trouwe groep vrienden houden. Wanneer Beethoven's doofheid conversatie onmogelijk maakt, communiceren ze met hem door middel van een conversatieschriftje waarin ze opschrijven wat ze willen zeggen.

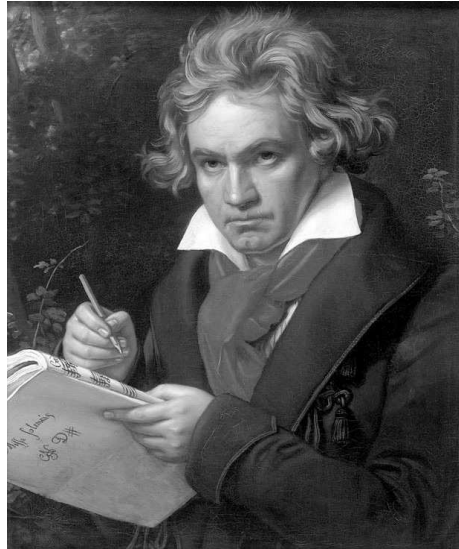
In Beethoven's vroege werken is de invloed van Mozart en Haydn duidelijk hoorbaar, met de tijd krijgen zijn composities echter een grotere complexiteit. Zijn muziek wordt donkerder van toon en straalt een diepe maar gecontroleerde intensiteit uit. Zoals bijvoorbeeld de heroïsche kracht van de vijfde symfonie, met het beroemdste beginmotief (kort-kort-kort-lang) uit de muziekgeschiedenis. Voor velen is het enigszins dreigende motief een uitbeelding van het noodlot dat aan de deur klopt. Zijn *Mondschein* pianosonate roept het beeld op van verstillde rust, terwijl de *Appassionata* klinkt als een innerlijke worsteling.

Beethoven's productiviteit kent pieken en dalen, net als zijn populariteit bij het publiek. Een van zijn laatste successen is zijn negende symfonie, die in 1824 in première gaat. Onderdeel van dit werk is de *Ode an die Freude*, dat in 1972 het volkslied van Europa zal worden. Beethoven is zelf co-dirigent op de première. De andere dirigent heeft het orkest echter de instructie gegeven om niet op de stokdove componist te letten. Na afloop barst het publiek los in een donderend applaus. Eén van de koorleden draait Beethoven, die iets achterloopt op het orkest en wild gebarend de laatste maten aan het dirigeren is, om zodat hij het uitzinnige publiek ziet. De oude meester ziet de mensen juichen en klappen en hij barst van blijdschap in tranen uit. Beethovens' gezondheid gaat de jaren daarna verder achteruit en hij overlijdt in 1827 in Wenen, waar hij altijd is blijven wonen.

Ludwig van Beethoven (17 december 1770 – 26 maart 1827)

Duitsland

Beethoven was een van de grootste componisten aller tijden. Zijn heftige gevoelsleven wist hij op magistrale wijze te vertalen in muziek. Zijn grootste persoonlijke drama was zijn steeds verder oprukkende doofheid, die aan het einde van zijn carrière volledig werd. Hij stopte echter nooit met componeren, de muziek kon hij gelukkig in zijn hoofd toch horen.



Ludwig van Beethoven wordt geboren in de stad Bonn in een familie van musici. Hij krijgt zijn muzikale opleiding van zijn dominante vader, die van zijn zoon net zo'n wonderkind wil maken als Mozart. De jonge Beethoven heeft inderdaad veel talent, maar een echt wonderkind is hij niet. Vanaf z'n veertiende jaar begint hij te werken als musicus, daarnaast reist hij door Europa om bij verschillende meesters te studeren. Hij bouwt langzamerhand een groep trouwe vrienden en beschermheren op die geloven in zijn talent en hem (financieel) steunen in zijn ontwikkeling. Omdat zijn vader langzaam wegzinkt in alcoholisme, neemt Beethoven zijn plaats in als gezinshoofd en zorgt hij na het overlijden van zijn moeder ook voor zijn jongere broers. In 1792 verhuist hij naar Wenen om daar te studeren bij de beroemde componist Joseph Haydn. Ook neemt hij vioollessen. Vanaf 1795 publiceert Beethoven steeds meer eigen composities en gaat hij als pianovirtuoos toeren door Europa. Zijn ster rijst snel, vooral zijn pianosonates en zijn eerste symfonieën worden goed ontvangen. Financieel gaat het hem voor de wind, mede omdat zijn broer Carl commercieel aantrekkelijke afspraken weet te maken met muziekuitgevers. Maar tegelijkertijd merkt Beethoven dat zijn gehoor achteruit gaat. Hij heeft last van oorsuizingen en kan steeds moeilijker muziek horen en gesprekken voeren. Wanneer Napoleon Wenen bombardeert, verstopt Beethoven zich in de kelder van het huis van Carl omdat hij vreest dat zijn gehoor door het lawaai helemaal zal verdwijnen.

Zijn gehoorproblemen, een van de ergste dingen die een componist kan overkomen, storten hem in een diepe persoonlijke crisis. Hij overweegt zelfmoord, maar besluit